

**DIÓSADI ELEKES GYÖRGY (1905–1977):
TEENDŐK A MAGYAR ORVOSTÖRTÉNELMI TUDOMÁNY ÉRDEKÉBEN¹**

Íródott 1938-ban

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, Gazda István
vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád**

Nagyon találóan írta Németh László a 'Tanu'-ban, hogy Magyarországon az orvostörténetet „sem az orvosok, sem a történészek nem tekintik egészen a maguk ügyének”. Ezért van az, hogy míg a múlt század elején és derekán már kötetekben foglalkoztak az angolok, németek, franciák, hollandok és amerikaiak orvosi tudományuk történetével, sőt a feldolgozott anyag birtokában az orvostörténet-írás elméleti filozófiai felfogásában és gyakorlati jelentősége felmérésében is állást foglalhattak, addig nálunk az az egy-két kísérlet, amely áttekinteni próbálta az orvostudomány történetét, anyag és kritikai készség hiányában üres másolássá, csaknem fordítássá, vagy kivonatolássá, legjobb esetben is bátortalan tervezgetéssé vált. Legsomorúbb a dologban az, hogy éppen a magyar orvostudományi és orvoséletrajzi anyagot ismerték legkevésbé, vagy éppen nem is ismerték. Részletkutatás sem előzte meg nagyobb mértékben kutató munkájukat. Wessprémi és Linzbauer híres és ismert kutató munkái után a múlt század végéről még legkiválóbb ilyen munka Demkó Kálmán 'A magyar orvosi rend története' című műve (1892), melyet nem orvos, nem is történész, hanem kultúrtörténész írt.

Pedig bizonyos fokú érdeklődés már a 16. századtól kezdve nem is elszórtan, hanem csoportosan jelentkezett. Így a 16. században Zsámboky János és kolozsvári Jordán Tamás, a 17. században Moller, Jeszenszky és Monau, a 18. században Chenot, Wessprémi, Zsoldos János, Lenhardt, Glosius, Trnka és az orvostörténeti orvosi avatási értekezések hosszú sora.

A 19. század második negyedében Szuhány, Schoepf-Merei, Stockinger, Linzbauer, Maizner, Lósy, még külföldön is: a magyarországi eredetű Rosas, Lippich, Hyrtl és Töltényi.

A század harmadik negyedében a Poór Imre féle 100 aranyas pályázattal kapcsolatban: Sugár Fábíusz, Demkó Kálmán, Lengyel Endre (kéziratos munka), Fekete Lajos, Patrubány Antal, azonkívül a nem pályázók közül Linzbauer és Gusbeth.

A század utolsó negyedében feltűnő a zsidó orvostörténészek nagy száma: Purjesz, Tihanyi, Schwarz, Rózsay, Wertner, s azonkívül a magyar Molnár István, Gyergyai Árpád.

Végül a 20. században: Magyary-Kossa Gyula, Győry, Nékám, Ernyey, Pataki, Bókay János jun., Vámosy István, Liszt, Faludi, majd vitéz Herczeg, Daday, Bálint Nagy, Irsai, Mayer Kolos Ferenc, Korbuly, Elekes stb.

---

¹ Forrás: Diósadi Elekes György: Teendők a magyar orvostörténelmi tudomány érdekében. = Orvosi Hetilap, 1938. pp. 1077–1079.

A hivatalos körökben, de magában az orvosi rendben is most felette csekély az igazi érdeklődés az orvostörténelem iránt, aminek az oka az, hogy még mindig és egyoldalúan a németek diktálta természettudományi szemlélet varázslata alatt állunk, abban a hitben, hogy mindaz, ami nem közvetlen gyakorlati jelentőségű: az luxus és felesleges agyjáték. Másrészről viszont természetesnek találjuk, hogy pl. az egyháztörténetnek Budapesten és Debrecenben, a vallástörténelemnek Debrecenben és Sopronban; a jogtörténetnek Budapesten, Debrecenben, Pécsen és Szegeden, az irodalomtörténetnek szintén mind a négy egyetemen megvan a maga rendes katedrája a hozzátartozó szemináriummal és kézikönyvtárral. A műegyetem építészeti fakultásán az I–II. évben a képzőművészetek történetét adják elő kötelező hallgatással és szigorlati tárgyként. A bányamérnöki szaknak is megvan a maga történeti földtana és a földrajzi tudománynak is a történeti földrajza. A pesti állatorvosi főiskolán már 25 éve kötelező tárgyként adják elő az állatorvostan történetét Győry Tibor, majd az ő halála után Daday András. Így a magyar orvostörténelem ügye elárvult. A kormányzat sem tett érdekében egyebet, mint hogy Győry Tibort nyilvános tanárrá nevezték ki egyéni érdemeiért és évenként állami hozzájárulással látogatta a külföldi orvostörténeti kongresszusokat, s Bálint Nagy István egy évet tölthetett államköltségen a bécsi Collegium Hungaricumban ugyancsak személyéhez kötöttséggel. Vass József, gr. Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint kultuszminisztersége alatt több ízben többen is kérvényezték legalább orvostörténeti múzeum felállítását, de ígéretnél többet nem kaptak. E sorok írója a debreceni egyetem orvoskarán tett kísérletet orvostörténeti múzeum felállítására, de egy előszobaszekrényre tett ígéreten kívül egyebet nem tudott elérni. Már a szegedi egyetem – Daday András javaslatára – 1937–38-ban szekrényeket és bizonyos, nem állandó dotációt adott erre a célra; a budapesti orvosi kar jubileuma alkalmából határozta el orvostörténeti múzeum létesítését; ez folyamatban van. Az orvosi könyvkiadó társulat magyar szerző könyve helyett idegenből készült fordítással kívánja szolgálni a magyar kultúrfölényt.

A magyar orvostörténelem mostoha helyzete miatt történhetett meg, hogy Guiart, a kolozsvári egyetem orvostörténeti intézetének francia megszervezője 'Biograph. Archiv rumaenischer Aerzte' című könyvében a régi erdélyi magyar orvosírókat románbirodalombelieknek tüntethette fel anélkül, hogy bárki is tiltakozhatott volna ez ellen ex cathedra. Guiart utóda, Bologna pedig a Sudhoff's Archivban erdélyi orvosokról írván következetesen hallgat a magyar orvosokról; román, szász, német, francia és holland orvosokat ismer, mintha csak nem is élt volna Köleséri, Pápai Páriz, Péchy Lukács, Pataki Sámuel és még sok száz kiváló erdélyi magyar orvosunk. Bálint Nagy István hasztalan próbált védekezni e dolgok ellen.

A kórházak és klinikák nélküli orvosi kutatások az orvostudomány kalandos korszakát képezték, néha ragyogó, de magában álló teljesítménnyel, máskor tehetetlen elaprózódásban. A klinikai vizsgálatok hőskorában sem volt meg az eredmények fogaskerékszerű egymásba kapaszkodása és a személyi együttműködés. Mindez nálunk csak a múlt század derekán, majd kis szünet után a század vége felé kezdett megmutatkozni, amiként ez Győry Tibor nagyszabású egyetemtörténetéből is kitűnik.

Nem szabad hagynunk, hogy a magyar orvosi kutatásnak ami eredménye ezt megelőzőleg és ezt követőleg volt és van, mint két idegen álljon egymás mellett, egymást ignorálva. Verebélyi József már 1867-ben kitűnően írta:

„...minden tudomány gyors fejlődése az emberekben zavart keltett és bizonytalanságot. Ezért kell nekik megmutatni, hogy mi ebben a lényeges és mi a lényegtelen. E célból a múltat ismerni kell.”

Németh László már továbbmegy, amikor a következőket írja:

„...az orvostörténet, mint az orvostudomány története, a kor elméleti leleményét, problémaforgató bátorságát mutatja meg; mint kiváló orvosok története, a szentek és vezetők mellett az egyes korszakok legirracionalisabb alakjait.”

Az orvostörténelem feladata tehát az, hogy megteremtse a régi és a mai magyar kutató és gyógyító orvosi tudomány között a történeti folyamatosságot, előmutassa a régi eredményeket és a megszakadt logikai gondolatsorokat, hogy azt újra végigjárva, esetleg meglepő eredményre bukkanjon. Így elevenedik fel több eredménnyel a Trnka által 150 éve abbahagyott maláriaoltás

az osztrák Wagner-Jauregg kezében; Wessprémi Istvánnak egykoron javasolt, de csak újabban végrehajtott pestisoltása az angoloknál, két német orvos által túldosírozott camphor okozta görcsök útján a schizophrenia gyógyítása magyar szerző, Meduna révén. Már Morgagni, van Swieten, Trnka sejtették a történeti patológia jelentőségét, Virchownál kiteljesedett és napjainkban új jelentőséget nyert.

Ma már annyiban szerencsésebb a helyzet, hogy aki át akarja tekinteni a magyar orvostörténelem anyagát, annak nagyszámú részletmunka, mikrographia, forrástanulmány, bibliográfia, a határterületek tudományos anyaga, sőt elég nagy számmal nagyszabású gyűjtőmunka áll rendelkezésére. A kutató munka azonban rendszert, támogatást és nyilvánosságot kíván. Szükséges volna tehát:

1. Orvostörténeti Társaság (Collegium Medico-historicum) felállítására. Nyilvántartásom szerint negyven felett van azoknak a száma, akik hazánkban orvostörténettel elég rendszeresen foglalkoznak.

2. Orvostörténeti könyvtár és folyóirattár elengedhetetlen. Egyes ember nem tudja megfizetni a folyóiratokat, könyveket. Kéziratok, orvosi arcképek összegyűjtése megkezdendő, mielőtt még az erre a célra alkalmatlan múzeumok és levéltárak maguknak szereznék meg.

3. Orvostörténelmi múzeum ma már minden művelt, sőt művelődni kezdő országban van, helyenként több is, pl. Lengyelországban, Németországban. Nálunk a budapesti és a szegedi egyetem mutat hajlandóságot múzeum felállítására.

4. Önálló, megfelelő terjedelmű magyar orvostörténeti folyóiratot kell megindítani. A Debrecenben megjelenő 'Orvosok és Gyógyszerészek lapja'-ban vendégjogot élvező, általam szerkesztett 'Orvostörténelem' kiterjedelmű, és provincionális publicitású. Minden „úttörő és missziós munkája” mellett – aminek Győry Tibor nevezte – sem kielégítő.

5. Kötelezővé kell tenni az orvostörténelem hallgatását mind a négy magyar egyetemen, az elméleti tárgyak lehallgatása után, a klinikai kiképzés elején, heti egy órában, két féléven át, kötelező kolloquálással.

6. További szükséglet a magyar orvostörténelem bibliográfiájának és repertóriumának kiadása. Ennek hiánya miatt eshetett meg, hogy egyik nagynevű szakemberünk, szakjának egyik igen érdekes személyi vonatkozású részletét feldolgozta s közölte, és már a következő számban sajnálattal jelentette, hogy utólag értesült arról, hogy ugyanazt, ugyanúgy már negyven éve megírták előtte.

7. A magyar orvosok biográfiai tárá, amit Wessprémi 1787-ben abbahagyott, folytatólagos kiadásban haladéktalanul meg kell indítani, személyi vonatkozásokat összegyűjteni, munkásságukat rendszerezően, tudományosan feldolgozni. E célból állandó orvostörténeti szemináriumra van szükség. A magyar orvosoknak egyes magyar, vagy külföldi iskolához, egyes külföldieknek egy-egy magyar iskolához tartozásának feldolgozása szép, hálás és úttörő feladat. Kíváncsi volna felújítani a Bókay Árpád által 1903-ban megindított munkát, 'A magyar orvosi kutatás tükré'-t a magyar felfedezések prioritásának nyilvántartására és megvédésére.

8. A ritkaságszámba menő magyar orvosi könyvek és dolgozatok, magyar orvosoknak Európa és hazánk levéltáraiban porosodó levelezésének kiadása nem csupán erkölcsi kötelességünk, hanem a kutatást rendkívül megkönnyíti. Mert hogyan tudjunk foglalkozni Lenhardt orvostörténeti munkásságával, Tóthpápai Mihály iskolaorvosi jelentőségével, vagy Kyr Pálnak hasonló szerepével, ha mint ezek is, nincsenek meg egyetlen magyar könyvtárban sem?

Nagyszabású és nagyigényű az a munkaterv, amit előadtam. Nem egy év alatt fog megvalósulni, évek kellene hozzá, tehát már most hozzá kell fognunk. Azonkívül gondoskodni kell az orvostörténelemmel foglalkozók succrescentiájának biztosításával, végül stipendiumok útján a nélkülözhetetlen idegen nyelvek megtanulásáról és a külföldi könyv- és levéltári anyag megközelítéséről. Mindezzel „az orvosokat közelebb hozzuk múltjukhoz” – mint Bálint Nagy írta –, és megteremtjük a magyar kutató és gyógyító orvosi tudomány történelmi folyamatosságát és a hősi jelennel biztosítjuk a dicső múltat.